

Atf için / for cited: Şanda, M.N. (2022). 19. Yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Aşiret Güçleri: Hamidiye Alayları, Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 4, Sayı: 8, Nisan 2022, s.34-48.

19. YÜZYILDA DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA AŞİRET GÜÇLERİ: HAMİDİYE ALAYLARI

Mehmet Nuri ŞANDA*

ÖZET

Bu araştırmada, 1890 yılında temelleri atılan ve 1891 yılında da Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde on üç aşiretin katılımıyla kurulan Hamidiye Hafif Süvari Alayları hakkında bilgi verilmektedir. Bu konu ile ilgili daha önce bazı tez çalışmaları ve makaleler yazılmış olsa da yapılan bu çalışmalarda önemli bazı arşiv belgelerinin kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada ele alınan konular bölümler halinde açıklanmaktadır. Makalenin giriş bölümünde Hamidiye Hafif Süvari Alaylarının kurulma nedenlerine kısaca değinilmektedir. Birinci bölümünde 1891 yılında yapılan düzenlemeler ve sonrasında meydana gelen gelişmeler hakkında bilgilere yer verilmektedir. Ayrıca Erzurum, Van, Diyarbakır, Bitlis, Musul ve Sivas'ta Hamidiye Hafif Süvari Alaylarına dâhil olan aşiretlerin nüfusları, nerelerde yaşadıkları ve kaç alay teşkil ettikleri arşiv belgeleri ışığında belirtilmektedir. İkinci bölümde ise 1896 yılında yapılan Hamidiye Alayı düzenlemesi ve sonrasındaki gelişmelere yer verilmektedir.

Bu araştırmada Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Belgeleri, araştırma-inceleme eserler, tez ve makalelerden yararlanılmıştır. Tarafımızca tespit edilen ve transkripsiyonu yapılarak değerlendirilen arşiv belgelerinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid, Hamidiye Hafif Süvari Alayları, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Aşiret.

JEL Sınıflandırma Kodları: N01, N35, N45, N95, Y1.

TRIBAL FORCES IN EASTERN AND SOUTHEASTERN ANATOLIA IN THE 19TH CENTURY: THE HAMİDİYE REGIMENTS

ABSTRACT

This research deals with the Hamidiye Light Cavalry Regiments, which were founded in 1890 and formed in 1891 by thirteen tribes from Eastern Anatolia and Southeastern Anatolia. Although there are a number of dissertations and articles on this subject, it has been found that some of the important archived documents were not used in these studies.

The topics covered in this research are explained in the sections. In the introduction of this article, the reasons for the establishment of the Hamidiye Light Cavalry Regiment are briefly discussed. In the first section, the agreements reached in 1891 and the developments that emerged thereafter are presented. The tribes living in the Hamidiye Light Cavalry Regiments in Erzurum, Van, Diyarbakır, Bitlis, Musul and Sivas, where they lived and how many regiments they were formed of are also mentioned in the light of the archived documents. In the second section, the distributions made in 1896 in Hamidiye regiment and thereafter developments have been looked over.

* Dr., mns2133@hotmail.com

In this study, the “Ottoman Archived Documents of the Presidency of the Republic”, research-survey studies, dissertations and articles have been used. It is expected that the archival documents we have identified and evaluated and transcribed will contribute greatly to this area.

Keywords: Ottoman Empire, Abdulhamid II, Hamidiye Regiments, Eastern Anatolia, Southeastern Anatolia, Tribe.

JEL Classification Codes N01, N35, N45, N95, Y1.

GİRİŞ

Konargöçer bir yaşam süren aşiretler hareket halindeki sosyal teşekküller oldukları için tehlikeye açık yaşamışlardır. Bu durum onların savaşçı yapılarının diri kalmasına sebep olmuştur. Aşiretler bazen birbiriyle mücadele etmiş bazen de yerleşiklerin yaşadığı köy, kaza ve sancak gibi yerleşim birimlerine saldırmışlardır. Aşiretlerin elindeki bu kontrolsüz insan gücü hem merkezi otorite için bir tehdit oluşturmuş hem de idari, ekonomik ve sosyal dengeyi olumsuz etkilemiştir.

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıldan itibaren Avusturya, İran ve Rusya ile sık sık savaşmıştır. Bu savaşlar sırasında devlet yetkilileri aşiret kuvvetlerine sıkça ihtiyaç duymuştur. IV. Murat’ın 1636-1639 yılları arasında gerçekleştirdiği Bağdat Seferi sırasında Halep’teki Beydili oymakları zahire taşımacılığı yapmışlardır. Bunun yanı sıra devlet bu konargöçer aşiretlerden Celâlilik gibi taşkınlıkların bastırılmasında, çeşitli maden işlerinde, geçitlerin muhafazasında ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanmasında da yararlanmışlardır (Şahin, 1982:227-236).

II. Viyana kuşatmasında Avusturya üzerine giden ordu içinde Halep, Yeni-il ve Konya aşiretlerinden birçok aşiret yer almıştır. Bu aşiretlere Avşar, Abalı, Akçakoyunlu, Beydili, Bahâdırlı, Danişmendli, Reyhanlı ve Mamalı Türkmen aşiretleri örnek gösterilebilir (Ahmet Refik, 1989:97-100). Beydili Aşireti’ne mensup Beyoğlu Müşerref Bey ve Badoğlu Hacı Ali adlı kethüdaların 1690 yılında gerçekleştirilen Avusturya seferine çağrıldığı da bilinmektedir (Çakar, 2006:170).

Osmanlı Devleti, Urfa ve çevresindeki aşiretler üzerinde de hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda bazı tedbirlere başvurmuştur. Nitekim kimi zaman konargöçer aşiretleri yerleşik hayata geçirmeye çalışmış, kimi zaman onları bir vergi dairesi içine alarak kontrol altında tutmak istemiş, kimi zaman da askeri birlikler oluşturmak yoluyla onların insan gücünden faydalanma yoluna gitmiştir. Bu durumun en somut örneklerinden biri de 1890’dan itibaren kurulmaya başlanan Hamidiye Alaylarıdır.

1. HAMİDİYE ALAYLARI VE AŞİRETLER

Aşiretlerin kontrol altına alınması için birçok padişah farklı tedbirlere başvurmuştur. Bu padişahlardan biri de II. Abdülhamit’tir. II. Abdülhamit, aşiretleri kontrol altına almak amacıyla Hamidiye Alaylarını kurmuştur. Hamidiye Alaylarının kurulma nedenlerini kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Aşiretleri kontrol altına alarak bölgede merkezi otoriteyi güçlendirmek.
- Aşiretlerin insan gücünden faydalanarak onlardan askeri birlikler oluşturmak.
- Eşkyaçlık ve benzeri faaliyetlerle toplumsal, ekonomik ve idari yapıyı bozan aşiretleri kontrol altına alarak sosyal ve ekonomik dengeyi korumak.
- Doğu Anadolu’da devlet aleyhine faaliyet yürüten Ermenilere karşı askeri bir kuvvet oluşturmak.
- Doğu Anadolu’yu Rus saldırılarına karşı korumak ve herhangi bir saldırı sırasında aşiretlerden faydalanmak.
- İngilizlerin Güneydoğu Anadolu’daki aşiretleri devlete karşı kışkırtmasını engellemek.

Bayram Kodaman’ın, “*Hamidiye Hafif Süvâri Alayları*” adlı makalesine göre alayların kuruluş sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır: Merkezi hükümetin doğuda otoritesini artırmak, aşiretleri kontrol

altına alarak onlardan faydalanmak, Rusların ve İngilizlerin bölgede etkinlik kazanmasını engellemek ve Ermenileri kontrol altında tutmak (Kodaman, 1979:427-480).

Martin Van Bruinessen, II. Abdülhamid'in Hamidiye Alaylarını kurma nedenlerini sayarken Doğu eyâletlerini denetlemek, İngiltere ve Rusya gibi devletlerin doğudaki politikalarına engel olmak, ayaklanma ihtimali olan Ermenileri kontrol altında tutmak şeklinde sıralamıştır (Bruinessen, 2006:285-286). Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda oluşturulan Hamidiye Alaylarına Doğu Anadolu'da genel olarak Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerinden; Güneydoğu Anadolu'da ise Diyarbakır, Urfa ve Mardin vilayetlerinden aşiretler dâhil edilmiştir (Karal, 1963:363-364).

Hamidiye Alayları kurulurken farklı yıllarda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlileri 1891 ve 1896 yıllarında yapılan düzenlemelerdir.

2. I. DÜZENLEME VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER (1891)

Hamidiye Alaylarının kuruluşu ve planlaması Muhammed Zeki Paşa'nın başında bulunduğu bir heyet tarafından İstanbul'da hazırlanmıştır. Hazırlanan bu plan ve projelerin yerinde uygulanması görevi de Dördüncü Ordu-yı Hümayun Müşiri Zeki Paşa'ya verilmiştir. 1890 yılında Müşir Zeki Paşa, Erzurum'da aşiret reislerinin de katıldığı bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda on üç aşiret reisi alay kurulması fikrine olumlu bakmış ve ellerindeki insan gücüyle bu oluşuma katılacaklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte birçok aşiret reisi de kendi aşiretleri üzerinde devlet otoritesinin artacağını ve hâkimiyetlerinin zayıflayacağını düşünerek alay kurulması fikrine sıcak bakmamıştır. Devlet, Hamidiye Alaylarına katılmayı kabul eden aşiretlere bir tarafında Kuran-ı Kerim ayeti diğer tarafında da padişah mührünün bulunduğu kırmızı atlastan sancaklar vermiştir. Ayrıca bu sancakların yanında aşiretlere, üzerinde alayların görev ve eğitim şekillerinin yazılı olduğu beyaz ipek kumaşa yaldızla işlenmiş fermanlar da verilmiştir (Kodaman, 1983:45-47).

Kurulması düşünülen Hamidiye Alayları için ilk düzenleme 1891 yılında yapılmıştır. Bu düzenleme 53 maddeden ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. Bu düzenlemede alayların nasıl kurulacağı, idâresi ve savaş sırasında aşiretlerin devletle ve birbirleriyle olan ilişkileri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Ayrıca kurulacak her alayın en az 512 kişiden en fazla da 1.152 kişiden kurulacağı ve her alayda en az 4, en fazla 6 bölük bulunacağı da belirtilmiştir (Argunhan, 2009:29-30).

Hamidiye Alaylarına alınacak askerler üç sınıfa ayrılmıştır: 17 ile 20 yaş aralığındakilere “İbtidaiye”, 20 ile 32 yaş aralığındakilere “Nizâmiye”, 32 ile 40 yaş aralığındakilere de “Redif” askeri adı verilmiştir. Hamidiye Alaylarına dâhil edilen aşiretlerin ileri gelenlerinin çocukları askerî okullara kabul edilmiş, ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu yöresine gezici öğretmenler ve vâizler gönderilerek bölge halkının eğitime önem verilmiştir (Eraslan, 1997:462-464).

Hamidiye Alayları Arap, Kürt, Karapapak ve Türkmen aşiretlerinden oluşturulmuştur. Bunların mensubiyetlerinin belli olması ve normal ahalden ayırt edilebilmeleri için üç ayrı kıyafet seçilmesi kararlaştırılmıştır (Ekinci, 2017:703-724).

Her alayın eğitimi için iki çavuş belirlenmiştir. Bu çavuşlar İstanbul'da bulunan Merkez Ordu-yı Hümayûn'da belli bir süre eğitime tâbi tutulduktan sonra “Mülâzımlık” rütbesine terfi ettirilerek memleketlerindeki alaylara gönderilmiştir (Kodaman, 1983:39).

Aşiretlerin alaylara katılmasını teşvik etmek amacıyla hem ilk Hamidiye kanunnamesinde hem de ikinci kanunnamede aşiretlere vergi kolaylığı sağlamıştır. Bu kanunnamede, aşiretlerin a'şar ve ağnam vergilerini yine Hazine'ye ödeyeceği, ancak alaylara katılan ümera, zabitan ve fertlerin bu vergilerden muaf tutulacağı ifade edilmiştir (Ekinci, 2017:703-724).

Hamidiye Alaylarındaki askerlerin silahları devlet tarafından temin edilmiş, giyim-kuşam ve hayvanları ise mensup oldukları aşiretler tarafından karşılanmıştır (Maral, 2014:70). Teşkil edilen alayları eğitecek subaylar, İstanbul'dan seçilip görev bölgesine gönderilmiştir (Karaca, 1993:176).

Aşiret reisleri aynı zamanda kurulan alayların başına geçmişlerdir. Bu durum aşiret reislerinin bölgede daha da güçlenmesine ortam hazırlamıştır (Gümüştakin, 2019:32).

28 Ocak 1893 tarihli belgeye göre Dördüncü Ordu-yı Hümayun Müşiri Muhammed Zeki Paşa iki kez Erzincan'dan hareketle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Arap ve Kürt aşiretleri ziyaret etmiş ve reislerini Hamidiye Alaylarına dâhil olmaya davet etmiştir. Birinci ziyaretinde Kemah, Eğin, Arapkir, Ma'mûretü'l-Azîz, Ergani Madeni, Diyarbakır, Mardin, Nusaybin, Cizre, Siirt, Bitlis, Van, Erciş merkez ve mülhakatını dolaşarak Erzurum'a ve oradan da Erzincan'a dönmüştür. İkinci ziyaretinde yine Erzincan'dan hareketle Kiğı, Muş, Malazgirt, Karakilise, Ahlat, Bitlis, Diyarbakır, Harput ve Sivas'a uğramıştır (BOA, Y. PRK. MYD. 12/36).¹

1890'da on üç aşiretin katılımıyla kurulan Hamidiye Alaylarının sayısı sonraki yıllarda giderek artmıştır. 1893 yılına gelindiğinde bu alaylara Erzurum vilayetinden 8, Van vilayetinden 9, Bitlis vilayetinden 2, Diyarbakır vilayetinden 6, Musul vilayetinden 1 ve Sivas vilayetinden de 1 aşiretin dâhil olduğu görülmektedir. Alaylara dâhil olan bu aşiretlerin adları, nüfusları ve nerelerde nasıl bir yaşam sürdürdükleri aşağıdaki tablolarda verilmektedir (BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107).

Tablo 1: Erzurum Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan Aşiretler

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Kurduğu Alay Sayısı
Celâli	Bu aşiret Bayezid sancağındaki Ararat Dağı ile Balıklı Göl arasında bulunan dağlara yerleşmiştir. Buldukları bölgelerde tarım ve hayvancılıkla meşgul olmuşlardır. Osmanlı, İran ve Rusya sınırında bulunan aşiret mensupları Rusya ve İran topraklarına sık sık yağma hareketlerinde bulunmuşlardır.	2200	2
Zilânlı	Bu aşirete mensup hanelerin bir kısmı Eleşkirt Karakilisesi'nin ilerisine, bir kısmı Balıklı Göl civarındaki Sinek Dağı'na bir kısmı da Bulanık kazasına yerleşmiştir.	2000	2
Cemadânlı	Bu aşirete mensup haneler Eleşkirt Kilisesi'nin gerisinde bulunan Kılıçgediği civarına yerleşmiştir. Gayet terbiyeli bir aşiret olup Kars civarından göç ederek buralarda yerleşmişlerdir.	900 ile 1000	1
Admânlı	Bayezid sancağının İran hududuna, Diyadin kazasıyla Hamur nahiyesine ve Alaca Dağ'a yerleşmiş bir aşirettir. Bir kısmı da Van vilayetindeki Erciş kazasının Zilân Deresi'nde meskûn ve Hayderânlı aşiretine tabidirler.	1800	2
Sıpkî	Bir kısmı Bayezid sancağının İntab kazasına ve Murad suyunun sahil tarafında yer alan vadiye, bir kısmı Patnos nahiyesi civarına ve bir kısmı da Cizre, Eleşkirt, Diyadin kazalarına yerleşmiştir. Teşkilat-ı Hayriye'ye ilk dâhil olan aşirettir.	3500	3
Karapapak Taşdan Ağa Takımı	Saraçlı kabilesiyle birleşip İntab kazasındaki Kılıçgediği'nin gerisine yerleşmişlerdir.	1200	1
Cirânlı Hasan Paşa Takımı	Bu aşiretin büyük bir kısmı Van vilayetine yerleşmiş olup bir kısmı da Erzurum vilayetindeki Bayezid sancağına bağlı Patnos ve Hamur nahiyelerine yerleşmiştir. Bölgede bulunan aşiretler arasında en kuvvetli olan aşirettir.	3500	4
Zerikânlı	Bu aşiret Erzurum'daki Palandöken Dağı'nın arka tarafına Türkman Aliya ve Süfla nahiyeleriyle Hınıs Suyu vadisine yerleşmiştir. Ziraat ve hayvancılıkla meşgul olmuşlardır.	2500	2
Toplam		17700	17

Kaynak: BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

¹ "...Dördüncü Ordu-yı Hümayun müşiri Muhammed Zeki Paşa kullarıyla beraber Erzincan'dan hareketle Kemah, Eğin, Arabgir, Ma'mûretü'l-Azîz, Ergani Madeni, Diyarbakır, Mardin, Nusaybin, Cizre, Siird, Bitlis, Van, Erciş merkez ve mülhakatını dolaşarak Erzurum'a ve oradan da Erzincan'a avdet olunmuşdu. İkinci defa olarak yine Erzincan'dan hareketle Kiğı, Muş, Malazgird, Karakilise, Ahlat, Bitlis, Diyarbakır, Harput ve Sivas'a uğrayarak..."

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Erzurum vilayetinde 8 aşiret Hamidiye Alayları içinde yer almıştır. Bu aşiretlerin toplam nüfusu 17700 olup kurdukları alay sayısı 17’dir. Erzurum vilayetinde en fazla nüfusa sahip olan aşiret, 3500 nüfusla Cirânlı Aşireti olup bu aşiretin kurduğu alay sayısı 4’tür.

Tablo 2: Van Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan ve Olmayan Aşiretler

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Kurduğu Alay Sayısı
Hayderânlı	Bargiri kazasına bağlı İfa nahiyesine yerleşmiştir. (Muhammed Sadık Beg Takımı)	1800	2
Hayderânlı	Erciş kazasına ve Sübhan Dağı eteklerine yerleşmiştir. (Emin Paşa Takımı)	2000	2
Hayderânlı	Adilcevaz kazası dâhilindeki Sarısu nahiyesine yerleşmiştir. (Hacı Temur Paşa Takımı)	1000	1
Mukurî	Mahmudi kazası dâhiline yerleşmiştir.	1200	1
Takurî	Mahmudi kazası dâhiline yerleşmiştir.	1000	1
Şemsik	Mamuret-ül Hamid kazası dâhiline yerleşmiştir.	1000	1
Milân	Mahmudi kazası dâhiline yerleşmiştir.	1100	1
Şikeft	Elyak kazası dâhiline ve İran hududuna yerleşmiştir.	1500	1
Şeyuli / Şevli	Van Gölü’nün sahil tarafına ve Van şehir merkezine yerleşmiştir. Ziraatla meşguldürler.	1300	1
Yolu	Van Gölü’nün batı sahiline ve Bargiri kazasına bağlı Arnis nahiyesine yerleşmiştir.	700	2
Admânlı	Erciş kazası dâhilindeki Zilan Deresi’ne yerleşmiştir.	1800	1,5
Artuşî	Çölemerik civarına yerleşmiş olup henüz Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	600	0
Doskî	Gevar kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	700	0
Bünyamış	Gevar kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	4000	0
Deri	Gevar kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	1200	0
Herikî	Gevar kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	850	0
Herikî	Şemdinân kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	8500	0
Govî	Şemdinân kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	3000	0
Şirvân	Şemdinân kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	2200	0
Vüzera	Şemdinân kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	3000	0
Bredost Kanireş	Şemdinân kazasına yerleşmiş olup kısmen piyade ve kısmen de süvaridirler. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	2100	0
Oramar	Oramar kazasında meskûn olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	1200	0
Doskân	Oramar kazasında meskûn olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	2500	0
Çartuş	Çal kazasında meskûn olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	800	0
Bizeniş	Çal kazasında meskûn olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane’ye dâhil değildir.	1000	0

Bozo / Bezo	Çal kazasında meskûn olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	700	0
Rikân	Çal kazasında meskûn olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	1100	0
Zibri	Amadiye kazasında meskûn olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	1100	0
Berberi Yala		12000	0
Düşakî		1200	0
Mezurî		5000	0
Hartuşî		Çölemerik kaza merkezine yerleşmiş olup tamamı piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	2000
Livî / Leyuli	Çölemerik kazasının Livî nahiyesine yerleşmiş olup Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	700	0
Salah		300	0
Marünüs		1000	0
Gülü	Çölemerik kazasının Gülü nahiyesine yerleşmiş olup geneli piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	500	0
Senedî		1400	0
Govî		8000	0
Hartuşî		Şırnak kazasının Nevroz nahiyesine yerleşmiş olup geneli piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	3000
Gövân	Beytüşşebap kazasına yerleşmiş olup geneli piyadedir. Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir. Hertuşî Aşireti'ne mensupturlar.	1200	0
Mamı		900	0
Harran		500	0
Zirkân		260	0
Elli iki		550	0
Birusî		280	0
Kerubeyân / Kerubyân		250	0
Kerubeyân / Kerubyân		800	0
Bizunyân		500	0
Şekerân		700	0
Halilân	700	0	
Hafîştân			
Toplam		90690	14,5

Kaynak: BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Van vilayetinde 9 aşiret Hamidiye Alayları içinde yer almıştır. Bu aşiretlerin toplam nüfusu 14400 olup kurdukları alay sayısı 14,5'tir. Van vilayetinde en fazla nüfusa sahip olan aşiret, 4800 nüfusla Hayderânlı Aşireti olup bu aşiretin kurduğu alay sayısı 5'tir. Bu alaylar Muhammed Sadık Beg, Emin Paşa ve Hacı Temur Paşa adlı kişilerin idaresindedir. Aynı vilayet sınırları içinde yer alıp Hamidiye Alaylarına dâhil olmayan aşiretler de bulunmaktadır. Bu aşiretlerin sayısı 36 olup nüfusu 76290'dır.

Tablo 3: Bitlis Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan ve Olmayan Aşiretler

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Kurduğu Alay Sayısı
Hesenânlı	Malazgirt ve Bulanık kazalarıyla Muş civarına yerleşmiştir.	5000	5
Cirânlı	Muş sancağının Varto kazasıyla Günpek nahiyesine ve Hınıs kazasıyla Genç sancağı dâhiline yerleşmiştir. Hesenanlı Aşireti'ne tabidir. Fertleri cesur ve mahir kimselerdir.	4500	4

Şırnak	Botan ve Arde kazalarına yerleşmiş olup Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	8000	0
Deyrgul ²		Meçhul	0
Beruri Süfla		Meçhul	0
Hoyat	Bitlis ve Muş sancakları dâhiline yerleşmiştir. Geneli piyade olup Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	Meçhul	0
Mutkî		9500	0
Belgî		2500	0
Sason		15000	0
Toplam		44500	9

Kaynak: BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Bitlis vilayetinde 2 aşiret Hamidiye Alayları içinde yer almıştır. Bu aşiretlerin toplam nüfusu 9500 olup kurdukları alay sayısı 9'dur. Bitlis vilayetinde en fazla nüfusa sahip olan aşiret, 5000 nüfusla Hesenanlı Aşireti olup bu aşiretin kurduğu alay sayısı 5'tir. Aynı vilayet sınırları içinde yer alıp Hamidiye Alaylarına dâhil olmayan Şırnak, Deyrgul, Beruri Süfla, Hoyat, Mutki, Belgi ve Sason aşiretleri de bulunmaktadır.

1893 tarihli arşiv belgesinde Diyarbakır Vilayetinde Hamidiye Alaylarına dâhil edilen aşiretler Arap, Müsta'rib³ ve Kürt aşiretler şeklinde gruplara ayrılarak verilmektedir.

Tablo 4: Diyarbakır Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan ve Olmayan Arap Aşiretler

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Alay Sayısı
Tayy	Tayy ve Cebur aşiretleri senenin ekser mevsiminde Musul ve Sincar taraflarında Haymenişindirler. Bu aşiret, Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhildir.	2000 nüfus, 400'ü göçebe	1
Cebur	Bu aşiret Tayy Aşireti'ne nisbetle ikinci derecede kalır. Belirtilen yıl itibarıyla Teşkilat-ı Hayriye-yi Şahane'ye dâhil değildir.	2000	0
Şemmer	Bu aşirete mensup haneler göçebe olup Mardin, Musul, Urfa, Zor, Bağdat çöllerinde yaşamıştır. Ziraatla uğraşmayan bu aşiret daha çok küçükbaş hayvancılık ve deve yetiştiriciliği yapmıştır. Teşkilat-ı Hayriye'ye dâhil olduğu takdirde on beş alaydan fazla alay oluşturabilir.	Hayme takriben 10000	0
Şerabi	Bu aşiretler Nusaybin, Resulayn, Mardin, Musul havalisinde haymenişin olarak yaşarlar. Geneli süvaridir. Aşair-i merkumeden olmaları hasebiyle kısmen teşkilata dâhildirler.	0	0
Bekare		0	0
Ganame		0	0

Tahminen altmış bin nüfustan aşağı olmayan bu Arap aşiretlerinin cümlesi cesur olup askerlikte maharetlidirler. Bu aşiretler Teşkilat-ı Hayriye'ye dâhil olmaları durumunda hem devlete ağnam ve deve vergisi ödeyecek hem de çöl havalisi imara açılacaktır.

Kaynak: BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Diyarbakır vilayetinde 1 Arap aşireti Hamidiye Alayları içinde yer almıştır. Bu aşiret Tayy Aşireti olup toplam nüfusu 2000'dir. Diyarbakır vilayetinde en fazla nüfusa sahip olan Arap aşireti, 10.000 nüfusla Şemmer Aşiretidir. Bu aşiretten Hamidiye Alayı teşkil edilmemiştir. Aynı vilayet sınırları içinde yer alıp Hamidiye Alaylarına dâhil olmayan Cebur, Şerabi, Bekare ve Ganame gibi aşiretler de bulunmaktadır.

² Deyrgul adı taşıyan ve günümüzde Şırnak sınırları içinde kalan "Kumçatı" adında bir köy bulunmaktadır.

³ Müsta'rib kelimesi sözlükte "Araplaşmış" ve "Arap gibi görünen" anlamlarına gelmektedir. (Bkz. Jorge Lirola Delgado, Müsta'rib, TDV. İA., C.32, İstanbul, 2006, ss.123-124)

Tablo 5: Diyarbakır Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan Müsta'rib Aşiretler

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Kurduğu Alay Sayısı
Karakeçili ve Şeyhânlı	Diyarbakır sancağının Siverek kazasında, çöl tarafında ve Siverek'e sekiz saat mesafedeki mahallere yerleşmiştir. Belgede bu aşiretten bir alay teşkil edilmiş olduğu ve diğer bir alayın da ilkbahara kadar kurulacağı belirtilmektedir.	3500	1
Kiki Çergân Kiki Halicân	Mardin ile Resulayn arasına yerleşmiştir. Tamamı süvari olup cündilikte mahirdirler. Bir alay teşkil etmişlerse de bir alay daha teşkil eyleme şartları vardır.	1924 890	1
Dekuri	Bu iki aşiret Mardin sancağı ile Nusaybin ve Cizre kazaları arasına yerleşmiştir. Belgede bu aşiretlerden bir alay teşkil edilmiş olduğu ve diğer bir alayın da ilkbahara kadar kurulacağı belirtilmektedir.	1292	1
Millîli		1011	
Toplam		8617	3

Kaynak: BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Diyarbakır vilayetinde Karakeçili, Şeyhanlı, Kiki, Dekuri ve Milli gibi aşiretler de Hamidiye Alaylarına dâhil edilmiştir. Bu aşiretlerin toplam nüfusu 8617'dir. Bu aşiretlerden 3 alay teşkil edilmiş ve ilkbahar aylarında birkaç alay daha teşkil edileceği belirtilmiştir. Diyarbakır vilayetinde en fazla nüfusa sahip olan müsta'rib aşiretler, 3500 nüfusla Karakeçili ve Şeyhanlı aşiretleri olup bunlardan bir Hamidiye Alayı teşkil edilmiştir.

Tablo 6: Diyarbakır Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan Göçebe Müsta'rib Aşiretler

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Kurduğu Alay Sayısı
Millîli	Siverek kazası dâhilinde bulunup Mardin, Urfa, Zor sancaklarında konargöçer olarak yaşamışlardır. Kış aylarında Cebel-i Abdülaziz'e kadar giderler. Her ne kadar bu aşiretten üç alay teşkil edilmiş ise de toplam nüfusuna bakıldığında bir iki alay daha oluşturma kapasitesine sahiptir.	10118	3
Mirân ve Keçân	Bu aşiret öteden beri hükümete bağlılığını bildirmiş olup ağnam ve tekâlif-i saire adıyla yıllık altı bin lira vergi devlet hazinesine vermektedir. Kış mevsiminde Cizre, Musul arazisinde ve yaz mevsiminde Van vilayetinin Nevroz Dağı yaylaklarına giderler. Cizre kazasına bağlıdır. Reis-i aşiret Mustafa Paşa'dır.	2692	2
Toplam		12810	5

Kaynak: BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Diyarbakır vilayetinde Hamidiye Alayları içinde Milli, Mirân ve Keçân gibi Müsta'rib aşiretler yer almaktadır. Bu aşiretlerin toplam nüfusu 12810 olup toplamda 5 alay kurmuşlardır.

Tablo 7: Musul Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan Aşiretler

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Kurduğu Alay Sayısı
Artuşî	Bu aşiret Musul vilayeti dâhilinde meskûn olup yaz mevsiminde Van vilayetinin Nevroz dağı yaylaklarına gider. Cesur ve terbiyeli bir aşirettir. Musul'da pek çok aşiret mevcut ise de Dördüncü Orduyu Hümayun dairesinin idari alanı dışında kaldığı için o taraflara gidilememiş ve haklarında gerekli bilgilere tam anlamıyla hâkim olunamamıştır.	1800	1

Kaynak: BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Musul vilayetinde Hamidiye Alaylarına dâhil edilen aşiret, Artuşî Aşireti'dir. Bu aşiretin toplam nüfusu 1800 olup toplamda bir alay kurmuştur.

Tablo 8: Sivas Vilayetinde Hamidiye Alaylarına Dâhil Olan Kara Papak Mihr Ali Beg Kabilesi

Aşiret Adı	Açıklamalar	Nüfusu	Kurduğu Alay Sayısı
Kara Papak Mihr Ali Beg Kabilesi	Sivas vilayetinin Kangal kazası dâhilinde meskûn olup Kars'ın Çıldır kazası taraflarından göç etmişlerdir. Bu aşiret askerlik ve silah kullanmada fevkalade mahirdir. Savaşlar sırasında Kars ordusunda pek çok yararlılıkları olmuştur. Hamidiye teşkilatı Hayriye'sine dâhil olup altı yüz mevcutlu mükemmel bir alay teşkiline muvafık olmuşlardır.	1500	1

Kaynak: BOA, Y.PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Sivas vilayetinde Hamidiye Alaylarına dâhil edilen aşiret, Karapapak Aşireti'dir. Bu aşiretin Mihr Ali Beğ kabilesi alaylara dâhil olmuştur. Bu kabilenin toplam nüfusu 1500 olup toplamda bir alay oluşturmuştur.

Milli Aşireti'ne tâbi olan Gömenkiş Kabilesi'ne mensup haneler Urfa sancağındaki Kabahâydar nahiyesinde konargöçer olarak yaşamıştır. 1894 yılında bu kabiledeki on dört haneden otuz yedi kişi Hamidiye Hafif Süvari Alaylarına dâhil edilmiştir (BOA, DH. MKT. 194/12).⁴

Şâhin Bey Aşireti, Berâzi Aşireti'ne tâbi bir aşiret olup Suruç kazâsı sınırları içinde konargöçer olarak yaşamıştır. Bu aşirete mensup haneler Hamidiye Hafif Süvari Alayları içinde yer almıştır. 1894 yılında Urfa'da bulunan Komisyon-ı mahsûsa Suruç civarında asker kaydı yaparken Şâhin Bey'in uhdesindeki 455 askeri ve 236 hayvanı da kayıt altına almıştır (BOA, Y. MTV. 98/60:3).⁵

3. II. DÜZENLEME VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER (1896)

13 Mayıs 1896 tarihinde yayımlanan ve 121 maddeden oluşan diğer bir nizamnamede kurulan alayların adı "*Hamidiye Hafif Süvari Alayları*" veya "*Hafif Süvari Alayları*" şeklinde zikredilmiştir. Bu nizamnamede dört alayın birleşip bir tuğay kurabileceği ve gerektiğinde de Erkan-ı Harbiye Umumiye kararıyla tümen kurulabileceği belirtilmiştir (Eraslan, 1997:463).

İkinci nizamnameden sonra Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa ve Hayderân Aşireti'nin reisi Kör Hüseyin Paşa "*Mirliva*" olarak atanmıştır. Milli reisi İbrahim Paşa, II. Abdülhamit'e o kadar yakın olmuştur ki Urfa'daki Bucak Aşireti'nin reisi Osman Paşa, Milli reisinin eşkıyalıklarını ifade etmek için saraya gittiğinde padişah, İbrahim Paşa'yı kast ederek "*Oğlum İbrahim nasıl?*" diye sormuştur. Karşılaştığı bu durum karşısında şaşırarak Osman Paşa, İbrahim Paşa aleyhine herhangi bir şey söylemeden saraydan ayrılmıştır (Kıran, 2003:176).

Başlangıçta 13 alay olarak kurulan Hamidiye Süvari Alaylarının sayısı 1893 yılında 51,5 alaya yükselmiştir. Bu durum aşiretlerin alaylara zamanla dâhil olma isteğinin arttığını göstermektedir. Alaylara dâhil olan aşiret reislerine, zabıtlere ve fertlere vergi muafiyeti gibi bazı hakların tanınması (BOA, MV. 72/82)⁶; Hamidiye Alaylarındaki aşiret mensuplarının savaşta gazi olmaları durumunda kendilerine, şehit olmaları durumunda ailelerine maaş bağlanması ve diplomalı subaylara emeklilik hakkının verilmesi gibi haklar bu alaylara katılımı artırmıştır. Yine Hamidiye Alaylarına mensup olan aşiretlere belli bir dönem vergi muafiyetinin getirilmesi bu alaylara katılımı hızlandırmıştır (BOA,

⁴ "...Milli Aşireti'nin Gömenkiş Kabilesi'nden olup Urfa'nın Kabahâydar nahiyesinde sâkin neferlerinin Hamidiye Alayına idhâli..."

⁵ "...Hamidiye Alaylarının teşkilat ibtidâyesini icrâ için gönderilen komisyona mükemmel teşkil eylediği beş alaydan başka Berâzi Aşireti'nden Şâhin Beg'in dört yüz elli beş neferi ve iki yüz otuz altı hayvanı..."

⁶ "...Hamidiye Süvari Alayları ümerasıyla, zabitan ve efradının kangı nevi vergüden muaf olduklarının tayini hususu ve ikmal askeriyesini ikmal edenler hakkında..."

MV. 72/82).⁷ Nitekim 1897 yılında alaylara dâhil olan aşiret sayısı 56'ya yükselmiştir. Bu sayı daha sonra 65'e kadar yükselmiştir (Süphandağı, 2006:152).

Alaylara tanınan haklar artırılınca aşiret reisleri Hamidiye Alaylarına kaydolabilmek için ordu merkezlerine telgraflar çekmişlerdir. Bu duruma Ohyân Şeddâdi Aşireti'nin talebi örnek gösterilebilir. Şeddâdi Aşireti'nin başında 28 Ocak 1897 tarihinde Gökoğluzâde Halil Reşid Bey bulunmaktadır (BOA, YEE. 131/30/10).⁸ Şeddâdi Aşireti, 700 asker ve 320 hayvanla Hamidiye Alaylarına dâhil olmak için Beşinci Ordu-yı Hümâyûna başvurmuştur. Aşiret üyelerinin alaylara kaydedilmesi amacıyla Suruç'a gönderilen komisyon, bu askerleri kayıt ettiği sırada gelen bir emirle tahriri yarıda bırakıp Deyr-i Zor sancağına gitmiştir. Bu komisyon bir daha geri dönmeyince aşiret reisi Gökoğluzâde Halil Reşid merkeze gönderdiği bir arzuhal ile farklı bir komisyonun Suruç'a gönderilmesini talep etmiştir. Bu durum üzerine gönderilen Erkân-ı Harbiye Kolağası Samiddin Bey, aşiret mensuplarından üç yüz elli süvâriyi kayıt altına almış olmasına rağmen bir Hamidiye Alayı oluşturmadan geri dönmüştür. Aşiret reisi olan Gökoğluzâde Halil Reşid, merkeze yazdığı arzuhalde Suruç kazasında üç Hamidiye Alayının oluşturulduğunu ve bu alaylarda yer alan aşiretlerin kendi Aşireti kadar kalabalık olmadığını belirterek aşiretinden de bir alay teşkil edilmesini talep etmiştir (BOA, YEE. 131/30/13).⁹

Türkân Aşireti, Urfa sancağında yaşamış olup sonradan Milli Aşireti'ne tâbi olan aşiretlerdendir. Bu aşirete mensup haneler Karacadağ, Siverek ve Diyarbakır arasındaki bölgeye yerleşmiştir. 1897 yılında Milli Aşireti'nin merkezi olan Yenişehir'e gönderilen Komisyon-ı mahsusa İzol ve Türkân aşiretlerine mensup haneleri de Hamidiye Hafif Süvari Alayları defterlerine kaydetmiştir. Ancak bu aşiretlere mensup bir miktar hane Hamidiye Alaylarına katılmak istemediği için firar etmiştir. Bu firarilerin yakalanması ve yeni firarların engellenmesi amacıyla Komisyon-ı mahsusa heyeti bu aşiretlerin reislerini merkez vilâyete çağırarak uyarmıştır (BOA, BEO. 1056/79142).¹⁰

1897 yılında Hamidiye Alaylarına mensup aşiretler ve bu aşiretlerin alay numaraları arşiv belgelerinde kayıt altına alınmıştır. Bu belgeler incelendiğinde Hamidiye Alaylarının yedi livada kurulduğu ve her bir livanın merkezinin farklı olduğu görülmektedir. Hamidiye Alaylarını oluşturan aşiretler ve bu aşiretlerin alay numaraları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

⁷ "...Hamidiye Süvari Alayları umerastıyla zâbütan ve efrâdının virgüden muaf olduklarının ta'yini hususuna ve müddet-i askerîyesini ikmâl edenler haklarında hüküm muâfiyetinin câri olup olmadığının istifsârına dâir Mâliye Nezâretinin tezkeresiyle ol babda taraf-ı ser askeriyede cevaben gelen tezkere üzerine Şurâ-i Devlet Tanzîmât Dâiresinden kaleme alınan..."

⁸ "...Suruç kazasının Ohyân Şadadi Aşireti reisi Gükoğluzâde Halil Reşid imzasıyla verilen arzuhâlde..."

⁹ "...Beşinci Orduyu Hümâyûna olunan mürâcaat-ı resmîye-i aczi üzerine ordu-yu mezkûreden tahkîkata gönderilen Erkân-ı Harbiye Kolağası Samiddin Beg'in vürûdunda alay-ı aczi keşf ve ifâde-i çâkeriyi tahkîk eylediğinden dolayı tutulan üç yüz elli süvârinin esâmileri heyeti mevcut defterine alınmış ise de yine semeresinin kaldığı ve içinde bulunduğum kazâdan teşkil olunan üç alay süvâri Hamidiye aşiretlerinden aşiret-i âcizi ziyâde ve hayvânâtı tûvânâ ve efrâdları çend oldukları halde bu şerefden mahrûm olunması... lütfen lâzım gelen muamele-i teftîşîye badele ahire hal-i pür melâlîme merhameten emsâlim müşahit ve acizlerinin dahi bu şerefe nâil ettirmeleri üzere alay-ı acizenin tasdiki hususunda adalet ve merhamet devletlerine mazuretimi ithâm ederim ol babda fermân."

¹⁰ "...Millî Aşireti'ne mensup İzoli ve Türkân ve Çuvân ve mahalli aşiretlerden mürekkebe olarak derdest-i teşkil olan hususi süvâri alaylarına müşîriyet-i celîlece teşkil ettirilen komisyon ma'rifetiyle kayıd ve tahrîr edilmekte bulunan eşahsın ekseri ahz-ı asker muamelesine tâbi nüfus-u mukayyideden vuku' bakayasından ve asker firarilerinden oldukları anlaşılarak komisyon-ı mezkûrun merkez vilâyette aşâirin şahıslarını tanır erbab-ı vukûfdan komisyonunda adamlar bulundurulması lüzûmu müşîriyet-i müşârün-ileyh iş'âr kulındığı..."

Tablo 8.1. Hamidiye Alaylarını Oluşturan Aşiretler ve Alay Numaraları

Birinci Liva - Merkez: Karakulliya						
Aşiretler	Zilan Aşireti	Karapapak Aşireti	Adamanlı Aşireti	Heydaranlı Aşireti	Celâli Aşireti	Şazili Aşireti
Alay Numaraları	3	6	9	11	37	57
	4		10	12	38	
	5					
İkinci Liva - Merkez: Hınıs						
Aşiretler	Camadânlı Aşireti	Cirânlı Aşireti	Zirikânlı Aşireti	Cibrânlı Aşireti		
Alay Numaraları	8	31	34	36		
		32			35	
		33				
Üçüncü Liva Merkez: Malazgird						
Aşiretler	Sipikânlı Aşireti	Karapapak Aşireti	Hasenânlı Aşireti			
Alay Numaraları	1	7	26			
			27			
	28					
	29					
	30					
2						
Dördüncü Liva - Merkez: Erciş						
Aşiretler	Leyuli Aşireti	Heydaranlı Aşireti				
Alay Numaraları	13	21				
	14	22				
	15	23				
	16	24				
		25				
Beşinci Liva - Merkez: Başkale						
Aşiretler	Mûkarî Aşireti	Milân Aşireti	Şemsikî Aşireti	Şukuftî Aşireti	Takorî Aşireti	
Alay Numaraları	17	18	19	20	39	
				56		
Altıncı Liva - Merkez: Mardin						
Aşiretler	Millî Aşireti	Karakeçi Aşireti	Tayy Aşireti	Mirân Aşireti	Artuşî Aşireti	
Alay Numaraları	41	45	47	48	50	
	42					46
	43					
	44					
Yedinci Liva - Merkez: Urfa						
Aşiretler	Benî Kays Aşireti	Berâzi Aşireti				
Alay Numaraları	51	53				
		54				
	52	55				

Kaynak: BOA, Y.E.E. 81/42, s.2, R.18 Kânûn-ı evvel 1313 (29 Aralık 1897)

Kurulan alaylar genellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki konargöçer aşiretlerden oluşturulmuştur. Yedi livadan birincisinin merkezi Karakulliya olup altı aşiret ve on bir alaydan oluşmuştur. İkincisinin merkezi Hınıs olup dört aşiret ve yedi alaydan oluşmuştur. Üçüncüsünün merkezi Malazgirt olup üç aşiret ve sekiz alaydan oluşmuştur. Dördüncüsünün merkezi Erciş olup iki aşiret ve dokuz alaydan oluşmuştur. Beşincisinin merkezi Başkale olup beş aşiret altı alaydan oluşmuştur. Altıncısının merkezi Mardin olup beş aşiret ve on alaydan oluşmuştur. Yedincisinin

merkezi Urfa olup iki aşiret ve beş alaydan oluşmuştur. Bu alayları oluşturan aşiretlerin çatısı altında birçok küçük aşiret ve cemaat bulunmaktadır. Örneğin Urfa'da yedinci livayı oluşturan Berâzi ve Milli aşiretlerin çatısı altında İzol, Türkân, Dinâyi gibi birçok aşiret mevcuttur.

Hamidiye Alaylarının oluşturulması için “Komisyon-ı mahsusa” denen özel komisyonlar kurulmuştur. Bu komisyonlar sancak dâhilinde bulunan aşiretlerin Hamidiye Alaylarına uygun olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Urfa tarafına gönderilen komisyonun çalışmalarına Beşinci Ordu-yı Hümâyûn bazı engeller çıkarmıştır. Örneğin, Suruç ve Harran taraflarında kurulması planlanan on beş Hamidiye Süvari Alayı yerine sadece iki Redif Bölüğü'nün kurulması devlete bağlılığını bildiren aşiretler arasında hayal kırıklığı oluşturmuştur (BOA, Y. MTV. 73/146).¹¹ 30 Haziran 1894 tarihine kadar görevlendirilen komisyon mükemmel bir şekilde çalışmış ve Urfa sancağında beş alay oluşturmuştur. Bu alaylar Arap Aşireti olan Benî Kays Aşireti'nin çatısı altındaki 51 ve 52. Alaylar, Ekrâd tairesinden olan Berâzi Aşireti'nin çatısı altındaki 53, 54 ve 55. Alaylardır (Şanda, 2021:204).

SONUÇ

XIX. yüzyılda aşiretlerin yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu karışıklıklar yaşanmaktaydı. Bu karışıklıkların ortaya çıkmasına etki eden iç faktörler olduğu gibi dış müdahalelerinde etkisinden bahsetmek mümkündür. Doğu Anadolu'da Rusya'nın Ermenileri kıskırtması bu duruma örnek gösterilebilir. II. Abdülhamid ve çevresindeki idareciler Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bu karışıklıkları ortadan kaldırmak, bölgede konargöçer aşiretleri kontrol altına almak ve yabancı devletlerin bölgeye müdahalesini engellemek amacıyla Hamidiye Alaylarını teşkil etmişlerdir.

Hamidiye Alayları alanında çalışma yapacak araştırmacıların Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi bünyesinde yer alan arşiv belgelerini taraması ve elde edilen belgeleri transkripsiyon yaparak değerlendirmesi araştırmalarına nitelik kazandıracaktır. Bu çalışmada da Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve daha önce araştırmacılar tarafından incelenmeyen birçok belge transkripsiyon edilerek değerlendirilmiş ve alana katkı sunması amacıyla araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Özellikle Y.PRK.BŞK. 31/107 künyeli belgelerde Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Musul ve Sivas vilayetlerinde Hamidiye Alaylarına dahil edilen Arap, Kürt, Türkmen, Kara Papak aşiretlerinin yoğun olarak yaşadıkları bölgeler, nüfusları ve kurdukları alay sayılarına yer verilmektedir.

1891 yılında 13 aşiretin katılımıyla kurulan Hamidiye Alaylarının 1893 yılına ait arşiv belgelerinde sayısının 51,5'e çıktığı görülmektedir. Bu alayların 8'inin Erzurum vilayetinde, 9'unun Van vilayetinde, 2'sinin Bitlis vilayetinde, 6'sının Diyarbakır vilayetinde, 1'inin Musul vilayetinde ve 1'inin de Sivas vilayetinde teşkil edildiği tespit edilmiştir. 1897 yılında alay sayısı 56'ya ve sonraki yıllarda da 65'e çıkmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Hamidiye Alaylarına mensup olan aşiretlerin başında bulunan reislerle mahalli idareciler arasında birçok kez yetki çatışması yaşanmıştır. Bu durum bölgede karışıklıkların artmasına ve aşiret reislerinin daha da güçlenmesine neden olmuştur. XX. Yüzyıl başlarında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hamidiye Alaylarının adı “Aşiret Alaylar” şeklinde değiştirilmiş ve 65 olan alay sayısı 24'e düşürülmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA, BEO. 1056/79142, R.07 Kânûn-ı evvel 1313 (19 Aralık 1897)

BOA, DH. MKT. 194/12, H.16 Zîl-ka'de 1312 (11 Mayıs 1895)

¹¹ “...Harran ve Suruç dâirelerinde meskûn göçebe aşâirden müteşekkili kararlaştırılan on beş Süvâri Hamidiye Alayının teşkilini yalnız iki bölük Redife mukâbil ukde-i tehire düşürmek ve bu vesile ile ve sadâkat arzusu gösteren aşâirin ye-es ve inkisârıyla müceb-i ahvâlî tervic eylemek...”

- BOA, MV. 72/82, H.25 Cemâziye'l-evvel 1310 (15 Aralık 1892)
BOA, MV. 72/82, H-28 Cemâziye'l-evvel 1310 (18 Aralık 1892)
BOA, Y. MTV. 73/146, H.20 Cemâziye'l-âhir 1310 (9 Ocak 1893)
BOA, Y. MTV. 98/60/3, R.18 Haziran 1310 (30 Haziran 1894)
BOA, Y. PRK. BŞK. 31/107, H-29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893)
BOA, Y. PRK. MYD. 12/36, H.10 Receb 1310 (28 Ocak 1893)
BOA, YEE. 131/30, R.16 Kânûn-ı evvel 1312 (28 Aralık 1896)
BOA, YEE. 131/30 R.18 Kânûn-ı Sâni 1312 (28 Ocak 1897)

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Ahmed Refik. (1989). Anadolu'da Türk Aşiretleri H. 966-1200 Mühümme Defteri Kayıtları, İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Argunhan, M. (2009). Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakar, E. (2006). 17.YY. Halep Eyaleti, Elazığ: Fırat Üniversitesi Tarih Şubesi Yayınları.
- Delgado, J. L. (2006). "Müsta'rib", TDV. İA., 123-124.
- Ekinci, M.R. (2017). 1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 9/2, 703-724.
- Eraslan, C. (1997). "Hamidiye Alayları", TDV. İA, 464.
- Gümüştekin, O. (2019). Urfa Hamidiye Alayları, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Karaca, A. (1993). Anadolu Islahatı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899), İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Karal, E. Z. (1963). Osmanlı Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kıran, E. (2003). Kürt Milan Aşireti Konfederasyonu, Ankara: Elma Yayınları.
- Kodaman, B. (1979). "Hamidiye Hafif Süvari Alayları", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 32, 427-480.
- Kodaman, B. (1983). Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası, İstanbul: Orkun Yayınevi.
- Maral, T. (2014). Türkiye'de Kürt Kimliğinin Kültürel Bağlamda İncelenmesi ve Siyasallaşma Süreci, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Martin V., B. (2006). Ağa, Şeyh Devlet, (Çev. Banu Yalkut), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, İ. (1982). "1638 Bağdat Seferinde Zahirî Nakline Memur Edilen Yeni il ve Halep Türkmenleri", Tarih Dergisi, 33, 227-236.
- Şanda, M. N. (2021). Urfa Sancağı ve Çevresinde Aşiretler (XVIII. ve XIX. Yüzyıllar), Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Ek 1: Y.PRK.BŞK.31/107

<p>مآثره حیه حضرت یادشالجه اوله رشکیل بورولده حیدر سواری ایبریزه اسمی عشاره عشاره نفوس و درجه فوتری کونزه جدولده</p>			
<p>ار فرود دینی دانشده حیدر ایبری اعادینه دهن اولده عشاره اسمی و درجه فوتری</p>			
اسمی عشار	نفوس ذکور	درجه فوتری	مشرطاس
جدلی	۴۴۰۰	ای ایوشکیل ایبری	<p>ابوعبیرت با بزیبجی دانشده اران عشاری آئنده با نفع کونزه خط مدود اوزرزه بونده سه جاده مکنه و ز اعشاری یک خردیه افام دملشی بی و ترا بیه و جوارت حیدر روسیه دایره اید معانه بخار بری دایره ابوعبیرت فیم اعظمی روسیه دایره بولوب سفارته مانوفه و اکثریه حد و عشاره دانشده بونده ابنا نهجه نه لجوم ایدر معانه نشیدن شریه حیدر نامه تاسیس و نظری حالده بونزه حیدر نه دایره اعشاری و جودم خاندی مانول قویه - -</p>
زیدلی	۴۰۰۰	ای ایوشکیل ایبری	<p>فرسی اشرف کبیرنه ایدر دنده و با نفع کونزه سهل بارنده سبک عشاری جوارنده و فرسی دهن بولونه قضاس دانشده مکنه -</p>
جهدلی	۴۰۰۰	ای ایوشکیل ایبری	<p>اشرف کبیرنه ایدر دنده بونده قوی کبیری جوارنده مکنه - غایت تربیلی بعشرته ادلوب بعد الحاربه فارص جوارنده کونزه بولارده اسکانه ایشرد -</p>

Y.PRK.BŞK 31/107

(10000 / 351605)

Ek 2: Y.EE.131/30

۱۶۰۵

شیخ اردو کتب خانہ (کتاب خانہ) کا نام ہے
 خیر
 ۱۸ مارچ

حیدر سوار آباد بزرگ مسجد جامعہ اور مذہب
 کلمہ تویسیوہ نوحہ مدینہ کتب خانہ افغان
 رضی بیوی نذیر حیدر حکیم سیک جید قید اور
 کہ اور بیوی بدم جوانانہ رضی تعالیٰ عنہا اولہ
 حالہ اجزا تویسیوہ نوحہ زور طرفہ عزیزت
 ایدیکہ جتہ ضابطہ کتاب و تیبہ لفظ ہذا
 اتخاب و تیبہ ایساہ و بزرگ ایسہ اردو کتب خانہ
 رفعتہ و اجبت و تویسیوہ ایم خیرتہ فرہ
 قلمہ اولہ لفظ جتہ اجزا ایجاب اور نذیر نوحہ
 مضامین سروج قفسانک اوغیاہ تعداد
 عیرتہ یقہ کون اوغیاہ زام خیلہ سدی انصاف
 و پیدہ عیرتہ کلمہ استدعا اولہ نوحہ
 عاقبت
 حقیقت مادہ / جو تیبہ مجہول بولہ لفظ برباہ
 اردو کتب خانہ جیبہ ایسہ کلمہ سلام رکابہ محمد
 معلومات اعصاب / جو تیبہ ایسہ
 شرطی ویلا اصفانک
 بلکہ ایسہ
 سلمہ

و در خصوص شیخ اردو کتب خانہ لفظ اولہ لفظ
 ایسہ کلمہ بوم صراحتہ لفظ اولہ لفظ
 لفظ اولہ لفظ اولہ لفظ اولہ لفظ

رخصتہ ایسہ ایسہ ایسہ ایسہ ایسہ
 اولہ ایسہ ایسہ

۱۰

Y.EE 131/30